

NUMISMATISK FORENING'S MEDLEMS-BLAD.

Red.: Dr. polit. J. WILCKE.

V. Nr. 20. Marts. 1921.

VERSEHN IST VERSPIELT.

Fra Christian V's Tid stammer en lille Række Spillepenge, der alle har samme Forside: en Ugle med Brillor paa Næbbet og med tre Spillekort i højre Klo; to Kort ligger paa Jorden. Bagsiderne bærer forskellig Indskrift: ZV SEHN IST | DAS BESTE | IM SPIEL (Brillor foroven og Roset forneden) — IE ÆR | GER SCHALK | IE BESSER | GLVCK (Roset foroven og Blomst forneden) — VERSEHN | IST | VERSPIELT (Roset foroven og Blomsterornament forneden)¹⁾. De foreligger i flere Stempelvarianter og i forskellige Metaller, hvad der tyder paa en vis Udbredelse. — Den først anførte Spillepenning synes i Bagsidefremstillingen at have laant Ideen fra Brilledukaterne fra 1647²⁾; mulig er dette Grunden til, at alle disse Spillepenge i Beskrivelsen af

¹⁾ Beskrivelse over danske Mynter og Medailler i den kongelige Samling. København 1791 Fol. Christian V 774—776. Tab. LVI 8—10. Disse Eksemplarer, der var støbte, er senere ombyttede med Eksemplarer fra Cancelliraad Devegges Samling (O. Devegge's Mynt- og Medaille-Samling. I. Kbhvn. 1851, Nr. 1524 og følg.).

²⁾ Beskrivelsen, Christian IV, 1114—1117, Tab. XXV, 10—11; jfr. uden Aar 1191—1192, Tab. XXV, 15.

1791 siges „i Almindelighed at sigte paa Corfitz Ulfeld“. Det er dog den tredje Spillepenning, der har tildraget sig størst Opmærksomhed baade i Datiden og i vore Dage, efter at A. D. Jørgensen havde fremdraget den som „et kortfattet og slående udtryk for offentlige mening“ i Tiden efter Griffenfelds Fald¹⁾,

A. D. Jørgensen henviser her til to samtidige Kilder. Den danske Resident i Lybæk, Johan Hugo v. Lente tilskrev sin Broder, Residenten i Brüssel, Christian v. Lente, der var forlovet med Griffenfelds Svigerinde, i et Brev, der vel ikke er dateret, men som af indre Grunde maa være skrevet o. 17de Marts 1676²⁾. Residenten i Lybæk søger her at trøste Broderen, hvis Haab om at gøre Carriere gennem sit Svogerskab med Griffenfeld jo nu var bristet; han anstiller flere Betragtninger over Griffenfelds Ulykke, fortæller derefter om den gottorpske Minister Kielmanns Besøg i København, om Kongens Fredsplaner med Holsten, om et forventet Forbud mod at modtage eller give Gaver (ved Embedsbesættelser), om Belejringen af Stade m. m. Mod Slutningen af Brevet hedder det: „Il court icy un monnoye, qui vient de Copenhague, qui a une devise d'une chouëtte tenant dans ses pattes des cartes avec l'inscription Versehen ist auch. Verspielet“.

Det fremgaar ingenlunde af Sammenhængen, at der mulig er nogen Forbindelse mellem Griffenfelds Ulykke og den omtalte „monnoye“ — Ordet betyder ikke blot Mønt, men ogsaa Skuepenge, Spillepenge. Griffenfeld blev arresteret den 11te Marts. Det er ret umuligt, at en „Haans-Medaille“³⁾ kan være udtænkt, præget, sendt fra København til Lybæk og være almindelig udbredt her i Løbet af omtrent seks Dage. Naar Lente har fundet Spillepengene værd at omtale, kan det skyldes Brødrenes Lyst til at samle Kuriositeter; maaske er det blot Indskriften, der har interesseret ham, den kan jo fuldt saa godt anvendes paa Broderens skuffede Beregninger, som paa den almægtige Kanslers Fald.

I et hollandsk Flyveskrift „Het deense theatrum van verraad“⁴⁾

¹⁾ A. D. Jørgensen: Peter Schumacher Griffenfeld. Kbhvn. 1893—94, II, Side 406.

²⁾ Rigsarkivet, Chr. v. Lentes Arkiv VI. Breve fra Johan Hugo v. Lente (1672—78) Nr. 199.

³⁾ Numismatisk Forenings Medlemsblad III, Nr. 1, November 1918, Side 19.

⁴⁾ Kgl. Bibliothek, Katalog 43, Side 163. M. H. t. Dateringen bemærkes, at der den 15de Juli 1676 udgik Kongebrev til Amsterdam for at faa udforsket Forfatteren til dette Smædeskrift. (A. D. Jørgensen, II, Side 528). Det giver sig forøvrigt ud for at være oversat fra Dansk.

gives en meget fantastisk Skildring af Griffenfelds forbryderske Planer, derefter berettes (Side 7): „Desen Schoen-maker was oock trots en hooghmoedig op sijn Canceliers Ampt, munte Gelt op syn eygen hand, sonder den Koning oft Ryk te kennen; van welke ik een Silver-stuk heb, waerdigh twee Hollandtse guldens, staende op de eene zyde Den Scepter en Kroon, en op d'andere zyde sijn Beeltenis met een Verre-kycker in de handt, hebbende dit Omschrift VERRE-SIEN MY NOIT VERVEELT. Hier op vertoont in tegendeel nu een anderen Penning, tot smaet, staende op de eene zyde een Uyl, met 5 Speel-kaerten in den Poot, en op d'ander zyde dese woorden VERSIEN IS OOK VERSPEELT“. (Denne Skomager var ogsaa stolt og hovmodig af sit Kanslerembede, møntede Penge paa egen Haand uden Kongens Vidende; af disse har jeg et Sølvstykke, værd to hollandske Gylden, fremstillende paa den ene Side Scepter og Krone og paa den anden Side hans Billede med en Kikkert i Haanden, med Omskriften *Fjernt-set, men ikke forfejlet*. Hertil hentyder nu til Gengæld en anden Penning, ganske lille, fremstillende paa den ene Side en Ugle med 5 Spillekort i Kloen og paa den anden Side disse Ord: *Forset er ogsaa forspillet*).

Forfatteren har aabenbart hørt Tale om den anseelige Griffenfelds-Medaille¹⁾; den har i hans Fremstilling antaget ligesaa fantastiske Former som Kanslerens Historie i sin Helhed. Han har — sin Forsikring til Trods — ikke haft den førstnævnte Medaille i sine Hænder; bedre kender han derimod den lille Spillepenning; men det er utvivlsomt fri Fantasi, naar han siger, at den er møntet paa Griffenfeld.

Disse Spillepenge stammer altsaa fra Tiden kort før Marts 1676, fra en Periode, hvor Kortspil var alomodisk, og hvor entreprenante Guldsmede i København kunde se deres Fordel ved at forhandle slige Jettons; men det er meget sandsynligt, at man har gjort Spillepengene aktuelle ved at give dem ud for at være møntede paa den store danske Statsmand, der havde haft saa gode Kort paa Haanden, men dog havde tabt sit Spil.

I Sorenskriver Matthias Skaanlunds Optegnelser²⁾ fortælles

¹⁾ Beskrivelsen: Christian V, 682, Tab. LIX, 4.

²⁾ Memoirer og Breve udg. af Jul. Clausen og P. Fr. Rist, XVII. Gyldenløves Lakaj. Optegnelser fra Christian V's Tid af Matthias Skaanlund. Kbhvn. 1912, Side 15. — Optegnelserne synes nedskrevne efter tidligere

om Griffenfelds Arrestation og Optrinet i Kastellet den 6te Juni. Dommen meddeles, derpaa fortsættes: „Iligemaade kom for Lyset tvende Slags Kobbermønt, den ene havde paa den ene Side en Ugle, som havde 5 Kort i den ene Fods Klør, paa den anden Side stod paa Tysk: forseet er forspilt“.

Ret betegnende er Spillepengene ikke optagne i Jacobæus' Museum Regium 1696, ikke heller i Tillæget 1699 eller i anden Udgaven ved Lauerentzen 1710. Tycho de Hofman¹⁾ og Caspar Peter Rothe²⁾, der hverisær afbilder og gør de tre Griffenfelds-Medailler³⁾ til Genstand for udførlig Omtale, kender heller intet til disse Spillepenge.

Foruden de tre i „Beskrivelsen“ optagne Spillepenge findes i den kgl. Mønt- og Medaillesamling en fjerde Jetton⁴⁾, hvis For-side fremstiller en Løve og et Pindsvin med Omskriften * ICH FURCHTE NICHT DEN GROSTEN; Bagsiden bærer Indskriften * | UERSEHN | * IST * | UERSPIELT | * Den er omtalt i Köhlers Münz-Belustigung 1734⁵⁾; det vides ikke, hvor den er præget; den er snarest yngre end de ovenfor omhandlede.

Som bekendt udarbejdede Stempelskæreren Maxen i Altona i Slutningen af det attende Aarhundrede ganske tilsvarende Spillepenge⁶⁾, som ingen endnu har antaget for at være møntede paa Struensee.

G. Galster.

Optegnelser i Almanakker eller Notitsbøger, men først samlede i Norge efter 1701. — Jfr. (Norsk) Historisk Tidsskrift, III Bd. 1873, Side 107. — Jeg skylder Hr. cand. jur. Axel Ernst Tak for denne Henviisning.

- 1) Mémoires de la vie . . . du Comte Griffenfeld, Copenhague 1744, 4°. Side 13.
- 2) Peder Græve af Griffenfelds Liv og Levned II, Kbhvn. 1745, 4°, Side 193—95 (Trykfejl Side 103—4), Tavle ved Side 104.
- 3) Beskrivelsen: Christian V, 142, Tab. LIX, 3; 682, Tab. LIX, 4 og 694, Tab. LIX, 2.
- 4) Fra Devegges Samling I, 1531.
- 5) Johan David Köhlers . . . Historischer Münz-Belustigung. Sechster Theil, Nürnberg 1734, 4°, Side 445.
- 6) Vilhelm Bergsøe: Danske Medailler og Jetons 1789—1892, Kbhvn. 1893, 4°, Nr. 62 ff.